

*Н. В. Харченко,
доцент, кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів і кредиту,
Полтавська державна аграрна академія*

ФІНАНСОВІ ВІДНОСИНИ ДЕРЖАВИ І АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВ

Досліджено праці вчених різних наукових шкіл, які вивчали поняття "фінансові відносини". Обґрунтовано фінансові відносини, що складаються між акціонерним товариством і державою.

The labours explore of scientific different scientific schools, which studied notion financial relations. A ground is given financial relations, that fold between the joint-stock company and state.

Ключові слова: фінансові відносини, акціонерне товариство, держава.

ВСТУП

У методологічному відношенні видається необхідним в першому рівні більш конкретно визначити сам об'єкт аналізу — зміст поняття "система фінансових відносин держави і підприємств", включаючи структуру і зв'язки, які властиві цій системі.

У понятті "фінансові відносини" існують дві органічно взаємозв'язані сторони: система грошових відносин як форма зв'язків і залежностей і система руху фінансових ресурсів, система їх потоків. В єдності фінансові відносини виступають як система форм і способів дії на фінансові процеси і як система фінансового кругообігу між державою і підприємствами, при цьому держава конкретизована певними ланками фінансів (бюджетна система і позабюджетні фундації).

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Мета статті — виділити і обґрунтувати фінансові відносини, що складаються між акціонерним товариством і державою.

РЕЗУЛЬТАТИ

Взагалі, методологія — це система принципів наукового дослідження: вчення про науковий метод пізнання законів природи за допомогою сукупності методів дослідження, що застосовуються в будь-якій науці відповідно до специфіки об'єкта її пізнання.

Саме методологія визначає, якою мірою отримана інформація може слугувати реальною та надійною основою економічних знань.

З формальної точки зору методологія пов'язана з операціями, за допомогою яких формується пізнання. Таким чином, методологія — це сукупність дослідницьких процедур, техніки та методів, у тому числі й прийоми збору й обробки техніко-економічних, екологічних і соціальних даних.

Змістове розуміння методології виходить з того, що за її допомогою реалізується евристична (пошукова) функція предметної галузі дослідження [2, с. 28—29].

Предмет аналізу, система фінансових відносин являє собою сукупність грошових відносин між підприємствами як юридичними особами і господарюючими суб'єктами, з одного боку, і державою, з іншого боку, пов'язаних з формуванням і використанням специфічних фінансових ресурсів, що забезпечують функціонування держави і відтворення підприємств як елемента виробничо-економічної системи суспільства.

Система фінансових відносин держави і підприємств формується як під впливом об'єктивних процесів і потреб економіки і суспільства, так і як результат цілеспрямованої фінансової і загальної економічної політики держави. Об'єктивна сторона фінансових взаємин задається межами, можливостями і потребами відтворення підприємств і суспільного господарства в цілому: чим менше в імпера-

тивному порядку вилючається фінансових ресурсів із загального їх обсягу, який має в своєму розпорядженні реальна економіка, тим більше можливостей для виробничого економічного зростання. Проте ця закономірність надмірно широко сформульована. В реальності необхідність в певному перерозподілі фінансових ресурсів від підприємств диктується самою економікою. Це зумовлено не тільки політичними чинниками, але і структурними виробничими чинниками, необхідністю вкладень в "людський капітал", територіально-регіональними причинами, соціальними потребами. Потреби швидкого, прискореного формування виробничої інфраструктури, що вимагає величезної і швидкої концентрації капіталу, також викликають необхідність крупних перерозподільних процесів в економічній системі країни.

Відтворення в державі в цілому викликає і супроводжується утворенням цілого кола соціальних потреб, пов'язаних з соціальною орієнтацією економіки, з витратами на утримання безробітних і т.д. Ці функції суспільний капітал перекладає значною мірою на загальну фінансову фундацію — державний бюджет. Отже, об'єктивні пропорції і обсяги фінансової акумуляції ресурсів підприємств за допомогою системи фінансових взаємин між державою і підприємствами задаються складною сукупністю виробничих і соціальних чинників.

Держава формує систему фінансових відносин, виходячи зі своїх інтересів. По-перше, розв'язуються задачі бюджетного характеру і формування бюджетних, позабюджетних фінансових фундацій цільового призначення. По-друге, через систему фінансових відносин держава впливає на економіку, проводить ту або іншу політику економічного зростання, інвестицій, податків, дотацій і соціальної орієнтації; система фінансових відносин використовується державою як регулюючий інструмент, інструмент управління економікою, як важлива частина господарського механізму. Об'єктивні основи і параметри фінансових платежів і асигнувань поєднуються з суб'єктивними чинниками економічної політики держави, модифікують їх, підпорядковують загальним задачам і цілям, які вирішує держава в своїй внутрішній і зовнішній політиці.

Облік об'єктивних і суб'єктивних чинників формування системи фінансових відносин підприємств і держави дозволяє оптимізувати її структуру і ефективність функціонування.

Визначення поняття фінансових відносин конкретизується розглядом їх структури і сукупності взаємодіючих інститутів держави і суб'єктів господарювання.

Фінансові відносини підприємств і держави складають лише частину більш широкої системи їх взаємодії, яка включає відносини власності, регулювання і управління, дії грошової і кредитно-банківської системи, чинники зовнішньоекономічної політики, кадрові взаємозв'язки.

Важливо вказати на те, що завдяки бюджетній системі функціонує держава. Фінансові відносини держави і

підприємств у ринкових умовах розглядають категорії бюджетної системи і фінансів підприємств як окремі ланки фінансового кругообігу, дозволяючи вичленувати саме фінансові відносини як самостійний об'єкт наукового аналізу, що має власну логіку ринкової трансформації і ринкові закономірності відтворення і функціонування.

У дослідженні фінансових відносин підприємств і держави доцільно виділити наступні аспекти: по-перше, самостійність фінансових відносин як предмет теоретичного аналізу; по-друге, принципові відмінності ринкових фінансових відносин, що визначають особливий ринковий тип відносин підприємств і держави; по-третє, функціональну роль і ефективність фінансових відносин в розв'язанні проблем фінансової стабілізації і забезпечення умов економічного зростання, можливість активного використання цієї системи в проведенні сучасної ринкової економічної політики; по-четверте, залежність системи фінансових відносин і їх стану від характеру дій держави, економічної стратегії, що проводиться.

На думку П. Самуельсона, в дослідженнях сучасної економіки все більш серйозна увага надається діяльності держави. Посилення її ролі знаходить віддзеркалення в кількісному зростанні державних витрат і в значному розширенні прямого регулювання економічного життя [3, с. 150].

Сучасні західні системи фінансових відносин держави і підприємств, теоретично дані нами як системи ринкового типу, характеризуються великою різноманітністю і часто далеко відходять від ідеальних уявлень про ринкову модель. Пояснюється це, перш за все, великими відмінностями господарських механізмів різних країн. Але в цілому, для більшості з них, характерна масштабна роль держави в регулюванні економіки і забезпеченні соціального характеру ринкового господарства. Наголошується на закономірності підвищення частки фінансових ресурсів, що акумулюються державою залежно від багатства і рівня розвитку країни. П. Самуельсон підкреслює такі факти, що відносяться до державних фінансів. Деякі, можливо, вважають їх сумними, деяким вони можуть подобатися. Але вони саме такі. І ці факти наочно свідчать про зростаюче значення економічної ролі держави. Вони пояснюють, чому жоден сучасний економічний підручник не може відсовувати на задній план життєво важливі проблеми державних фінансів [3, с.151].

У літературі описується три основних ринкових моделі економіки: американська, західноєвропейська і скандинавська.

Взагалі, розподіл і перерозподіл валового внутрішнього продукту може проводитися за різними схемами, залежно від чого виділяються моделі фінансових відносин у суспільстві. В основі побудови фінансової моделі суспільства лежать роль і місце в ній держави. Моделі розрізняються за двома ознаками:

- а) за послідовністю розподілу валового внутрішнього продукту;
- б) за рівнем державної централізації валового внутрішнього продукту.

За послідовністю розподілу валового внутрішнього продукту розрізняють дві моделі — ринкової й адміністративної економіки. Їх розглядають, виходячи з розподілу заново створеної вартості — національного доходу. Він є основним і обов'язковим об'єктом розподілу. Основним за питомою вагою і значимістю. Обов'язковим, оскільки не може бути нерозподіленим — інакше зупиниться процес відтворення виробництва.

Фінансова модель ринкової економіки є основною. Характерна ознака моделі полягає в тому, що держава отримує свої доходи насамперед на основі перерозподілу національного доходу.

Модель є відкритою, зрозумілою і точно характеризує фінансові реалії у суспільстві:

- по-перше, у ній точно відображається рівень доходів кожної юридичної і фізичної особи, який, у свою чергу, характеризує їх вклад у створення національного доходу;
- по-друге, достовірно визначається рівень оподаткування: кожний суб'єкт точно знає, скільки він заробляє і скільки віддає;
- по-третє, чітко зафіксовано стимули до зростання доходів на основі зростання виробництва і підвищення продуктивності праці.

Пропорції первинного розподілу національного доходу між підприємцями і робітниками та службовцями регулюються:

- ринковими відносинами;
- у законодавчому порядку.

Ринкові відносини сприяють установленню оптимальних пропорцій між заробітною платою і прибутком. З одного боку, кожен суб'єкт зацікавлений у збільшенні своєї частки. Однак, з другого — є певні об'єктивні обмеження, які ведуть до того, що кожний суб'єкт зацікавлений у доходах іншого. Так, для підприємців украї необхідним є високий рівень доходів населення, оскільки це сприяє розширенню обсягу продажів, а отже, і забезпеченню формування прибутку. Робітники і службовці зацікавлені в прибутку, тому що він створює передумови для розвитку виробництва, а відтак, і зростання заробітної плати.

Законодавче регулювання полягає у встановленні мінімального рівня оплати праці й обмеженні максимального рівня рентабельності на основі застосування економічних інструментів.

Пропорції перерозподілу національного доходу регулюються тільки законодавчими актами.

За рівнем державної централізації валового внутрішнього продукту у рамках фінансової моделі ринкової економіки умовно можна виділити три основні моделі: американську, західноєвропейську та скандинавську.

Американська модель, яка заснована на максимальному рівні самозабезпечення фізичних і самофінансування юридичних осіб, характеризується незначним рівнем бюджетної централізації 25—30%. Фінансове втручання в економіку зведене до мінімуму. У соціальній сфері забезпечують тільки ті верстви населення, які не в змозі обійтися без державної допомоги.

Модель створює максимальну фінансову стимуляцію: з одного боку, вона дає можливість заробляти, з іншого — вимагає цього. Це досить жорстка і жорстока модель, але вона водночас і високоефективна, оскільки заснована, по суті справи, на примусовій фінансовій стимуляції.

Західноєвропейська модель характеризується поміркованим рівнем централізації валового внутрішнього продукту у бюджеті 35—45%. За рахунок більш високого рівня централізації валового внутрішнього продукту більш розгалуженою є і державна соціальна сфера, перш за все в галузі освіти. Суть моделі зводиться до паралельного функціонування державних і комерційних установ у соціальній сфері.

Скандинавська модель передбачає досить високий рівень бюджетної централізації валового внутрішнього продукту 50—60%. Відповідно вона характеризується розгалуженою державною соціальною сферою як в галузі освіти, так і охорони здоров'я. Вона створює клімат упевненості й соціальної врівноваженості. Однак така модель можлива тільки за умов високого рівня культури і свідомості народу, відповідного ставлення до праці й поваги до державного сектора.

Вибір моделі фінансових відносин залежить від багатьох чинників. Основні критерії — вплив на суспільство через установлення інтересів до праці й ефективного господарювання [1, с. 10—14].

ВИСНОВКИ

Ми вважаємо, що ринковий тип системи фінансових відносин підприємств і держави може функціонувати на різних теоретичних підставах: від кейнсіанства (визнання активної ролі держави і фінансової системи в стабілізації економіки) до класичного підходу, за якого фінансова політика взагалі не розглядається як регулятор і інструмент стабілізації ринкової економіки.

Фінансові відносини підприємств з державою виражають різноманіття форм власності: акціонерні товариства, мале підприємництво і т.д.

Розглядаючи фінансові відносини держави і підприємств, можна констатувати роль і значення бюджетно-податкових відносин як ведучої і основної форми системи фінансових відносин держави і підприємств.

Література:

1. Опарін В.М. Фінанси (загальна теорія): навч. посібник. — К.: КНЕУ, 1999. — 164 с.
2. Прокопенко І.Ф., Ганін В.І. Методика і методологія економічного аналізу: навч. пос. — К.: Центр учбової літератури, 2008. — 430 с.
3. Самуельсон П. Економіка. Т. 1. / П. Самуельсон. — М.: НПО Алгон, ВНИИСИ, 1994. — 333 с.

Стаття надійшла до редакції 19.04.2011 р.